

Roman

Johanne A. van Archem

Een netelige kwestie

Johanne A. van Archem

Een netelige kwestie

Z&K

Uitgeverij Zomer & Keuning

Hoofdstuk 1

De dokter was geroepen, en hij was gekomen in zijn kleine tilbury met een snel paard ervoor. Terwijl hij zich naar binnen haastte, bleef een kleine knecht bij het paard staan. Iedereen in het dorp kende de dokter en zijn kleine knecht.

De dokter wist dat geen enkele boerenfamilie hem voor niets liet komen. Dat deden ook de fabrieksarbeiders van de textielfabriek niet. Hij wist bovendien dat er al een tijdlang sprake was van een ernstige ziekte op de boerderij waar hij nu geroepen was, in het gezin van boer Roelof Berends. Hij wist zelfs dat het al te laat was voor een optimistische bemoediging als: zolang er leven is, is er hoop, mensen.

De dokter beseftte dat deze ziekte fataal was en dat er geen hoop meer was. Hij was er al te vaak geweest, op die kleine boerderij, een eindje buiten het dorp, in de rust van het buitengebied. Hij kende de meeste inwoners van het dorp onder de rook van een Twents stadje maar al te goed. Velen van hen had hij op de wereld gezet, en velen had hij moeten laten vertrekken in een zwarte koets naar de kleine begraafplaats in het weidse landschap onder de hoge eikenbomen.

Nu betrof het de nog jonge boerin op die kleine boerderij. Greta Berends, geboren Sanderink, was al tijden ernstig ziek. Een hardwerkende boerin en moeder van een niet al te groot gezin.

In deze omgeving waren gezinnen met tien kinderen geen uitzondering, al was de kindersterfte groot. Vier kinderen waren er in dit gezin van een rustige moeder en een echte Twentse en dus wat stugge vader. Ach, een typische man van deze streek, ze waren allemaal wat terughoudend, behoudend ook. Vooruitstrevendheid was geen eigenschap die hun vaak aangewreven werd.

Het waren goede boeren, daar stonden Berends en zijn vrouw om bekend in de hele omgeving, net als zijn vader en grootvader. De familie Berends zat al generaties op die hoeve.

Greta, de boerin, was een vrouw met hart voor de boerderij, en toch klonk dat jaren geleden op een toon alsof dat niet helemaal vanzelfsprekend was. Dat was in het eerste begin zo geweest. Die toon was trouwens allang verstomd in de wijde omgeving.

De arts, die zich naar binnen haastte, wist waarom hij geroepen werd en wat de boerin van de hoeve mankeerde. Hij had dat niet verteld aan de kinderen en ook niet aan de echtgenoot. Voor deze kwaal was er immers geen genezing.

Hij kon ook niet helpen, alleen wat poeders en een drankje geven dat hielp tegen de pijn; misschien hielpen zelfs die niet.

Hij stond machteloos tegenover deze ziekte die men niet eens bij naam wilde noemen, alleen met de eerste letter k.

De arts had het al een tijd geleden geconstateerd. Hij kende de symptomen daarvoor te goed.

Hij vroeg zich af of de vader en zijn kinderen het zelf niet beseften. Ze waren geen artsen, maar ze konden het wel raden, ook de kinderen. Ze zagen moeder achteruitgaan, en snel ook, de laatste weken. Ze zagen haar lijden.

Hij zag drie kinderen zitten aan de tafel, moedeloos, stil en zwijgend, beseffend dat het ernstig was, heel ernstig.

Nee, ze waren er niet allemaal. Hij zag Gerdina, de oudste dochter, niet. Ach, die zou onderweg zijn, die woonde immers in Almelo.

Greetje, de jongste dochter, meestal Zus genoemd, zat aan de tafel, naast Joost, de oudste zoon, de opvolger. Aan de overkant zat Frederik, de jongste van het stel.

Was Gerdina niet een beetje aan de late kant?

Ja, ze was getrouwd en dus het huis uit. Ze woonde in een van de oudere arbeiderswijken van de kleine stad op een kilometer of vijftien afstand. Ze was een jaar of vijf ouder dan Joost, die de tweede van de kinderen was. Iedereen wist hoe dat in elkaar stak.

Gerdina was een zogenaamd voorkind van moeder Greta Berends en kwam tegelijk met haar op de boerderij. De biologische vader was niet vader Roelof. Wie dat wel was, wist niemand in deze buurt. Tja, iedereen hield het liefst zijn zaken voor zich. De burens wisten altijd al te veel.

Waarom was ze er nog niet? Het ging om haar moeder. Schatte ze het niet zo ernstig in? Of hadden vader en de kinderen het niet zo ernstig ingeschat en haar niet op tijd gewaarschuwd?

Hij keek rond en knikte hen toe. Ze knikten zwijgend terug met verdrietige gezichten. Ja, ze beseften dat het op zijn eind loopt met moeder, dacht de arts.

De boerin was nog lang niet oud, nog maar net vijftig jaar. De kinderen zouden weldra zonder moeder verder moeten, en de hoeve had geen boerin meer.

Niet iedereen bereikte de leeftijd der zeer sterken, de tachtig.

Zijn blik bleef rusten op Greetje, de middelste van de aanwezige kinderen. Ze was al een aantal jaren werkzaam op de hoeve. Een steun voor haar ouders en haar jongere broer Frederik. Ze was nog maar goed en wel twintig jaar. Moeder Greta kon al een jaar weinig meer.

En de laatste weken werd het snel slechter, veel slechter. Het ging hard achteruit en dus was de dokter geroepen.

Hij zuchtte en liep naar de donkere bedstee. Hij legde zwijgend zijn hand op de schouder van Roelof, die in elkaar gedoken op een stoel voor de bedstee zat.

De patiënte lag met gesloten ogen, heel bleek en mager. Dit was zo goed als het einde, dacht de arts moedeloos. Dit duurde geen dagen meer, waarschijnlijk zelfs geen uren.

Hij keek Joost aan, de oudste zoon, die was meegelopen naar de bedstee.

‘Ik zou de dominee maar waarschuwen, Joost,’ zei hij langzaam.

De jongeman schrok niet eens. Hij knikte alleen en keek naar zijn broer en zus aan de tafel. Frederik stond meteen op.

Het weer was mooi, dacht de arts nog toen hij een glimp licht van buiten zag binnenkomen in de donkere keuken. De zon stond scherp aan de horizon op deze winterse dag, de wind blies zachtjes door de bomen rond het erf en de natuurlijke geluiden van het vee in de stallen gaven aan dat de dag zich naar het einde spoedde.

Het duurde maar een ogenblik, toen klapte de deur achter de achttienjarige Frederik dicht.

De stilte viel zwaar op de mensen in de keuken neer. Niet de gewone stilte, die ze zo goed kenden. Dit was een neerslachtige, wanhopige stilte.

‘Waar is je andere zuster, Berends?’ vroeg de arts zachtjes. ‘Moet die niet gewaarschuwd worden?’

Joost keek op. ‘Die weet ervan, dokter...’ Meer niet, en die paar woorden zeiden alles.

De arts knikte. Hij kende de geschiedenis van het gezin.

Lang geleden was Roelof Berends getrouwd met een jonge vrouw uit Almelo, niet ver van hun dorp.

Waarom trouwde Roelof met een stadse? Hij had een flinke boer-in nodig, en er waren genoeg jonge vrouwen die een jonge boer, die het bedrijf van zijn vader zou overnemen, wel zagen zitten.

Men keek nog vreemder op toen bekend werd dat Greta een dochter van vier jaar had.

‘Een opgeraapte,’ zoals men dat hier noemde. Een buitenechtelijk kind, want Greta was niet getrouwd geweest.

Waarom koos Roelof die vrouw uit? Ja, het was een aardig meisje, dat wel, maar toch, ze had wel een verleden...

Was de oude Berends daar zo blij mee geweest? Een stadse met een vader die de kost verdiende in een van de textiel fabrieken in de omgeving.

‘Dat wordt nooit wat,’ zeiden sommige burens die het dachten te weten. Een stadse op een boerderij?

Maar Greta werkte hard, en de ouders van Roelof, vooral de moeder, waren tevreden met haar. Ze bleek een goede boerin, al kwam

ze niet van een boerderij. ‘Een beste meid,’ vond opa Berends en hij wilde graag vergeten dat hij zijn zoon stevig had gewaarschuwd voor dit meisje, vooral toen bekend werd dat ze al een kind had.

Roelof kreeg de boerderij na de dood van zijn ouders, en zijn broer en zus werden uitgekocht. Het was aanpakken om die erfenis weer aan te vullen, want er kwam een flinke hypotheek op het niet heel grote dak van de boerderij. Maar de hoeve kon het hebben, bleek na een paar jaren.

De bewoners hadden zich er weer bovenop gewerkt en de lening was weldra afgelost.

Het gezin stond goed aangeschreven. Niemand praatte meer over dat ‘opgeraapte’ kind. Gerdina was een van de vier kinderen.

Men had in die eerste jaren meer dan eens geprobeerd uit te visen wie de vader van het meisje was, maar dat antwoord was altijd uitgebleven.

Ach, er was weinig geheimzinnigs aan. Hoe vaak kwam het niet voor dat een meisje thuiskwam met een boodschap als: het is zover, ik heb wat opgelopen, zoals men dat zo treffend kon uitdrukken? Een dienstmeid bij een goeie familie, op een boerderij; soms een fabrieksmeisje, als een van de vele bazen de grenzen overschreden had.

De meisjes bleven met de gebakken peren zitten als er niet getrouwd werd.

Er hadden genoeg verhalen rondgezongen over die onbekende vader van Gerdina, vooral die verhalen die ze zelf rond tetterde; de mond van moeder Greta bleef gesloten.

Ook Roelof vertelde niets. Het deed niet ter zake, beweerde hij.

En toch...

De dokter wist iets meer, en ook de dominee had al eens iets vernomen.

Gerdina hoorde er toch niet helemaal bij, zoals de andere drie, had de dokter gedacht. Ze was een buitenbeentje in dat stevige gezin. En dat lag niet aan de boer en aan zijn vrouw, dat lag voor een groot deel aan het kind zelf.

Gerdina had zich door de jaren heen meer dan eens laten ontval-
len dat er geld voor haar op de bank stond. Ja, betaald door haar
echte vader, beweerde ze, want die was schatrijk.

Greta had aan het meisje gevraagd waar ze die fantasie vandaan
haalde. Ze wist heel goed dat er geen geld op welke bank dan ook
stond. Greta was niet van die leugens gediend, hield ze haar dochter
voor.

Maar die mooie verhalen over een rijke vader waren door de jaren
heen nooit helemaal verstomd.

Iedereen wist dat Greta bij haar huwelijk niet veel had meege-
bracht. Er wás niets mee te brengen, dat was duidelijk. Een arbei-
dersgezin had geen kapitalen achter de hand.

De burens wisten weinig van de geldzaken van Roelof Berends,
net zoals hij weinig van hun financiën afwist. Voor de rest wisten ze
wel veel, zoals ze ook beseften dat het met Greta niet goed ging. Dat
was al bekend vanaf het moment dat zij er slecht uit ging zien en
zo mager werd als een lat. Ze hadden haar het laatste jaar achteruit
zien gaan, benauwd, veel te snel moe voor een flinke boerin, en dat
op haar leeftijd. Ze was in de kracht van haar leven. Daar werd niet
naar gevraagd, de een ging vroeg, de ander laat, dat was het leven.

De buurtschap wachtte op het bericht dat onvermijdelijk moest
komen, vandaag misschien al of anders een dezer dagen. Greta ging
het niet redden.

En dan? Hoe moest het verder met de boerderij?

Daar maakte men zich grote zorgen over in de buurtschap. Wat
zou die stiefdochter van Roelof doen? Gerdina had een slechte repu-
tatie opgebouwd door de jaren heen, ze was ook nog eens getrouwd
met een vent die niet de goedkeuring had van de ouders.

En dan kon er de grootste narigheid ontstaan.

Greta was er lang geleden bij ingetrouwd; Gerdina was weliswaar
op naam genomen door Roelof, maar je kon niet weten. De wet kon
iets anders voorschrijven, en over de wet hoefde je de mensen in deze
omgeving niets te vertellen. Daar wisten ze alles van.

Gerdina had door de jaren heen rare verhalen rondverteld, verhalen die niet klopten en niet deugden ook. Ze had blij mogen zijn dat ze zo goed terecht kwam bij een stiefvader die geen verschil maakte tussen de kinderen van hemzelf en Gerdina. Maar ze had altijd blij gegeven van ontevredenheid en zich tekortgedaan voelen.

Joost was degene die de boerderij zou erven, en hij had de laatste maanden de boel bijna alleen draaiende gehouden nu zijn vader alle tijd wilde hebben voor zijn ernstig zieke vrouw. Samen met Zus, zoals Greetje meestal genoemd werd, en Frederik zag de hoeve er net als altijd uit als een klein maar goed bedrijf. Joost had het boeren in de vingers, dat wist iedereen in de buurt. Als kind al was hij bezig op de boerderij; hij had nooit over iets anders nagedacht dan over boer worden.

Er was een heleboel veranderd in de laatste jaren. Ze hadden de Grote Oorlog achter de rug die niet veel goeds had betekend, al hadden ze in Nederland de vijand buiten de deur weten te houden.

Er was armoede en narigheid genoeg geweest. De boeren kregen slechte prijzen voor hun rogge, aardappelen, haver, knollen en vooral voor hun melk omdat alles op de bon was in het neutrale Koninkrijk der Nederlanden. Veel boeren hadden het zwaar, ondanks dat er een paar jaar geleden een zuivelfabriek was opgericht door henzelf.

Er waren zelfs boeren failliet gegaan door die slechte en schrale oorlogsjaren. Kon Roelof zijn zoon niet beter mede-eigenaar maken, had een buurman gevraagd toen Gerdina met trouwplannen kwam en verwachtte een flinke uitzet mee te krijgen, zoals ze zonder enige terughoudendheid had laten weten. Het gebeurde wel vaker dat er een soort van maatschap gevormd werd. Het zou toch eeuwig jammer zijn als een van de kinderen de boel naar de knoppen hielp? En ze zagen Gerdina daartoe in staat.

Maar Joost was nog amper 23 jaar. Hij had laten zien dat hij de hoeve wel aankon, maar kon hij ook zijn halfzus aan? Of eindigde dit voor de rechtbank? In de rechtbank hadden de burens niet veel vertrouwen, net zomin als in de wet. Rechters en dat soort mensen,

nee, daar moesten ze verre van blijven. Dat kostte alleen maar klauwen met geld. Ze kenden toch het spreekwoord: wie pleit om een koe, geeft er een toe?

De wet zei dat de kinderen recht hadden op een moeders- of vadersportie als een van de ouders overleed. En geloof maar dat Gerdina klaar zou staan als het zover was.

Voor de wet was ze een eigen kind van Roelof met dezelfde rechten, beweerde een van de burens. Gerdina noemde zich toch Berends, nietwaar? Het meisje was vanaf het begin een ander slag dan de 'eigen' kinderen. Zelfs Greta had weleens gezegd dat ze niet goed begreep op wie Gerdina toch leek.

Vorig jaar was ze getrouwd. Maar even onder ons gezegd en gezwezen, buurman, die man van haar...

Dat Roelof daarmee instemde! Nou, hij was niet gelukkig met de keuze van zijn stiefdochter geweest, en Greta al helemaal niet.

Gerdina was met narigheid vertrokken uit het ouderlijk huis. Wat er precies was gebeurd, was niet bekend, maar de burens konden het wel raden.

Ze mochten het naar eer en geweten hardop zeggen: van Gerdina hadden ze bij Berends weinig plezier gehad. Die voerde geen klap uit op de hoeve.

Joost, Greetje en Frederik werkten hard, als kinderen al.

Gerdina had altijd achter de naaimachine gezeten in de stad. De burens hadden ook nooit gezien dat het meisje met het boerenwerk hielp: melken, hooien of de rogge en haver van het land halen.

Ze bracht zelfs de werklui nog geen eten tussen de middag. Het was altijd Greetje die kwam met de middagpot. Soms ook Frederik, maar nooit Gerdina.

En het meisje had het hoog in de bol. Daar waren alle burens het over eens. En dat begrepen ze geen van allen, want zo fraai was haar achtergrond niet.

Ze was vertrokken naar de stad, naar Almelo, en was inmiddels een jaar getrouwd. Ze kwam zelden nog thuis.

Het scheen dat de ouders en haar broers en zus ook niet vaak op de fiets stapten om hun zuster te bezoeken.

Tja, zo ging dat soms. Het was uiteindelijk toch geen eigen, laten we wel zijn, buurman.

Het was te hopen dat Roelof de zaken goed geregeld had nu het met zijn vrouw op het einde aanging...

Frederik kwam weldra terug met de dominee. Die had begrepen dat hij nodig was op de hoeve, en hij kwam meteen mee.

Hij was nog net op tijd, dacht Joost stilletjes. Moeder haalt de morgen niet meer, begrepen ze.

En wat dan? Ach, het werk ging wel gewoon door, dat ging de laatste tijd toch al zonder haar. Moeder kon het niet meer. Zus pakte dubbel aan.

Maar verder? Hoe ging het verder?

Vader had een testament gemaakt, daar had Joost sterk op aangedrongen, ook al omdat hij de burens had horen praten over alle narigheid die kon ontstaan doordat er geen testament was opgemaakt.

Vader en ook moeder waren eigenlijk tegen op zo'n document. Zij vonden het een blijk van wantrouwen. Hun kinderen zouden elkaar niet dwarszitten, meenden ze. Nee, ook Gerdina zou dat niet doen.

Joost had zijn vader stroef aangezien. 'Dat denk je wel, maar de laatste keer dat Gerdina hier was, hebben jullie toch die man van haar wel horen praten over alle plannen die hij had? Daar had hij een bult geld voor nodig en hij verwachtte dat dat hier te halen was...'

'Dat had niks met ons te maken,' vond Roelof.

Ook Greetje had toen nog opgemerkt dat ze graag wilde geloven dat er geen narigheid van zou komen, maar dat ze er niet honderd procent zeker van was. Je kreeg de narigheid met een erfenis meestal door de aangetrouwden, en schoonzoon Harm was geen plezierige man.

Greta zweeg toen nadrukkelijk. Beter te veel dan te weinig regelen, vond ze.

'Gerdina is inmiddels verstandig geworden. Die snapt best wel...'

sputterde Roelof nog tegen. Maar toen de schoolmeester een avondje langskwam op verzoek van Joost, veranderde Roelof toch van mening, tot opluchting van Greta.

Roelof stapte naar de notaris. Er was een testament opgesteld, en ook nog een voor het geval hijzelf jong mocht komen te sterven. De hoeve was bedoeld voor Joost, en Joost zou de zesde of zevende generatie zijn die erop werkte.

Greetje en Frederik dienden een thuiskomen te hebben voor het geval ze niet zouden trouwen. En dat kwam vaker voor dan iemand dacht.

De notaris had een knappe akte opgesteld. Roelof begreep niet eens helemaal wat er allemaal precies in stond, zei hij tegen zijn vrouw.

Joost begreep het wel. Hij had altijd goed kunnen leren en had zelfs een paar jaar de landbouwschool gevolgd. Hij had ook een boekhouddiploma behaald, tot verwondering van zijn vader. Wat moest die jongen nou met een boekhouddiploma? Hij was boer.

Joost had wel meer afwijkende ideeën die niet bij een boer pasten, dacht Roelof stiekem.

Joost was enthousiast lid van de fanfare in het dorp. Hij sloeg de grote trom. Het had soms tot ruzie geleid als de fanfare een tocht ging maken door het dorp terwijl de koeien gemolken moesten worden.

De fanfare was de trots van het dorp en van de textiel fabriek. Veel arbeiders uit de fabriek waren lid van de fanfare en bliezen elke zaterdagavond trouw hun partijtje mee tijdens de repetities.

Ze begonnen al vroeg te repeteren, te vroeg naar de zin van vader Roelof. 'Kan niet, de koeien moeten worden gemolken,' meende hij. Of: 'We moeten vanavond door, het hooi moet van het land.'

'Kan best,' zei Frederik opgewekt. 'Ik kan ook melken en het paard mennen. Dat doe ik wel vaker. Joost kan best een keertje overslaan.'

Zelfs toen de fanfare een keer naar een concours ging, kon Joost mee. Vader Roelof was het er niet mee eens. Een boer met een trommel naar de stad, dat kon in zijn ogen niet. Het werd steeds gekker

met de wereld als de boeren zich te buiten gingen aan toeteren en blazen.

Maar toen de fanfare de derde prijs won, was Roelof heimelijk wel een beetje trots op zijn zoon. Een derde prijs winnen en dat terwijl er fanfares uit het hele land meededen.

Toen Frederik ook aanstalten maakte om zich aan te sluiten bij de fanfare, stak vader Roelof daar wel een stokje voor. 'Eentje bij dat getoeter, akkoord, maar twee wordt te gek.'

Uiteindelijk zag Frederik er zelf van af. Hij wilde toch liever niet elke zaterdagavond in het café zitten blazen, zei hij.

Vandaag had niemand de gedachte bij de fanfare of bij iets anders. Vandaag was een zwarte dag. De dominee was er en de dokter.

Het was voor iedereen duidelijk: de boerin van de Berendshoeve zou de volgende dag niet meer mogen beleven...

Hoofdstuk 2

Greta Berends, geboren Sanderink, overleed diezelfde dag; rustig en kalm verliet ze de wereld, die niet altijd even vriendelijk voor haar was geweest, maar haar toch ook veel gebracht had, zoals ze meer dan eens had gememoreerd.

Over het algemeen was het leven goed geweest voor haar, had ze nog gezegd toen ze tegenover Greetje aan de tafel zat. Dat was een van de laatste keren geweest dat ze de bedstee uit kwam.

Ze had in een zeldzaam vertrouwelijke bui verteld over vroeger thuis bij haar ouders. Vader Sanderink werkte in een van de textiel fabrieken van Almelo, een sober en armoedig bestaan. Moeder Sanderink had moeite met de grote kinderschaar, ze kon het huishouden niet goed aan en Greta was de oudste dochter. Van haar werd veel verwacht als hulp voor de steeds tegen overwerktheid aan leunende moeder.

Vader zat te vaak in de kroeg en geld was altijd een probleem, zelfs toen de kinderen ook een loon binnenbrachten.

‘Hij heeft een compleet nieuw huis verzopen,’ zei moeder Greta die middag bijna bitter tegen haar dochter.

Greetje had zelden iets gehoord over het vroegere leven van moeder, en ze luisterde gretig naar de verhalen die ineens opborrelden bij haar ernstig zieke moeder.

Ze had de ouders van haar moeder eigenlijk nooit gekend. Opa stierf toen ze enkele jaren oud was en grootmoeder was toen al overleden. Dat was niet de enige reden dat de contacten tussen de broers en zusters Sanderink ronduit kil waren.

Het ene na het andere kind was vroeg vertrokken uit de ouderlijke woning. Greta’s zuster, twee jaar jonger dan Greta, bedankte voor de

karweien waar ze telkens mee opgescheept werd, zoals ze zei. Binnen het jaar nadat ze haar aanstaande had leren kennen, trouwde ze al.

Net als Gerdina, dacht Greetje toen, maar ze zei het niet hardop.

De enige die ze nog geregeld zagen was tante Dientje, de ongerouwde jongste zus van moeder Greta.

‘Ja, meisje, we mochten ’s avonds nooit van huis weg, alleen naar de vereniging voor de jongelui. Dat was mijn enige mogelijkheid om eens buiten de deur te komen. Er was altijd wel iets te doen, volgens mijn moeder,’ vertelde moeder die middag.

‘Waarom wilde je niet dat Joost en ik daarnaartoe gingen, als jij het zo leuk vond?’ zei Zus bijna lachend.

Greta lachte niet. ‘Nee, kind, ik ben zwaar onderuitgegaan bij die vereniging. Ik bleef zitten met een...’ Ze stakte meteen en keek zwijgend voor zich uit. ‘Het heeft geen zin om daar nog over te praten.’

Greetje dacht er nog vaak aan. Zat de vader van Gerdina ook bij die vereniging? Liet hij haar zomaar in de steek? Het had moeder een leven lang geplaagd, ondanks het feit dat vader Roelof na een paar jaar op het toneel verscheen, dacht Greetje. Het schuldgevoel, de schande, de afkeuring en misschien ook wel dat zitten vooraan in de kerk, te kijk voor iedereen... Dat had moeder ook moeten ondergaan.

Dat gebeurde toen regelmatig. Nu niet meer, er waren te veel protesten gekomen toen bleek dat kinderen uit welgestelde gezinnen daar niet hoefden te zitten, ook al stond vast dat zij net zo schuldig waren aan dat ‘vooruitgrijpen op een huwelijk’ als de kinderen uit de arbeidersgezinnen.

Moeder Greta klapte dicht in die halve zin: ik bleef zitten met een... Ze begon snel over een ander onderwerp.

Greetje vond het jammer, ze had graag vernomen wie die onbekende vader was van Gerdina. Iemand van die vereniging? Er zaten jongens en meisjes bij elkaar en dat was vrij vooruitstrevend in die tijd.

Wedden dat Greta tot voorbeeld was gemaakt door de tegenstan-

ders die beweerden dat het slecht was om jongelui met elkaar te laten ‘vergaderen’?

Moeder had nooit bekend willen maken wie de vader was, niet tegenover de kinderen. Greetje vroeg zich af of vader het wel wist. Het zou haar niet verbazen als hij het niet wist.

Vader zou er niet naar gevraagd hebben, dacht ze. Zo was hij. Hij zag in Greta de vrouw met wie hij oud wilde worden. Wat er ooit gebeurd was voor hij op het toneel verscheen, ging hem niet aan.

Moeder was niet meer teruggekomen op dat gesprek aan de tafel, en nu was ze er niet meer.

Dat deed meer pijn dan Greetje zichzelf wilde toegeven.

Ze keek naar haar broer Joost die zwigend bij de tafel zat. Hij hoefde niets te doen aan het vele werk dat gewoon doorging, vader ook niet. De burens regelden alles en dat deden ze meer dan goed. Vader Roelof was daar heel dankbaar voor. Greetje dacht: waarom moest hij daar zo dankbaar voor zijn? Vorig jaar stierf de oude buurman Fikken, de vader van de huidige boer. Vader en Joost hadden toen al het nodige en voorkomende werk erbij gedaan op die boerderij.

Toon Fikken, net zo bezeten van de muziek als Joost. Hij was voorzitter van de fanfare.

Greetje glimlachte voor zich heen en voelde wat medelijden met Joost. Ach, morgen was het feest bij de fanfare. Ze bestonden vijftwintig jaar en dat werd gevierd. Daar zou Joost niet bij zijn, dat had hij al laten weten aan Toon, wist Greetje.

Dat hoorde ook niet, dat begreep iedereen. Het speet Joost, dat wilde hij best toegeven. Hij had zich al een tijdlang verheugd op die avond. Het zou een feestelijke aangelegenheid worden, en de burgemeester had toegezegd dat hij een toespraak kwam houden. Ze wilden ook proberen nog iets langer in het café te mogen blijven dan de verplichte tien uur in de avond. Vijftwintig jaar was een heuglijk feit, en dan kon een mens niet verwachten dat het café al zo vroeg gesloten zou zijn. Over het algemeen waren de lokale autoriteiten

nogal strikt in de handhaving in deze buurt, vooral de veldwachters.

Joost gaf ronduit toe dat hij die beide veldwachters niet hoog had zitten. De een was een oudere man, die graag bonnen uitdeelde als er overtredingen werden gemaakt. Hij was heel strikt in zijn optreden, een echte dienstklopper. Het scheen dat de burgemeester daar erg tevreden over was.

De andere veldwachter was een jonge vent, hij was hier nog maar heel kort en hij leek een voorbeeld te willen nemen aan zijn oudere collega, net zo'n dienstklopper. Dat hadden meerdere jongelui al gemerkt. Ze hadden zo een 'prent' te pakken.

Ze hadden sinds kort twee veldwachters in de gemeente. Het was wel nodig ook, zei de burgemeester triomfantelijk. Er werd behoorlijk gesmokkeld, had hij geconstateerd.

'Wat een onzin,' vonden sommigen. 'Als het om de smokkel gaat, moeten ze bij de marechaussees zijn, die zijn daarvoor ingehuurd. Daar hebben ze die koddebeiers van ons niet bij nodig.'

De gemeente besloeg een groot grondoppervlak tot aan de grens met Duitsland. De kern van het dorp was nog een eindje van de grens af, maar het was wel bekend dat er mannen waren, ook in dit dorp, die in donkere nachten niet in hun bed lagen. Daar lag niemand wakker van. Als die lui met kou en regen langs de grens wilden sjouwen met goederen, moesten zij dat zelf weten.

De jongelui hadden meer last van die dienstkloppers, mokten ze, en ze hadden al bedreigd de twee agenten een lesje te leren. Groot-spraak, dat wist iedereen.

Het was uiteindelijk een gemeenteverordening dat de cafés om tien uur gesloten moesten zijn en dat er een speciale vergunning van de burgemeester nodig was om langer open te blijven. Het diende na tien uur rustig te zijn in het dorp en zijn omgeving.

De jongelui moesten maar wat inbinden, want veel meer dan kattenkwaad en rotzooi schoppen deden ze toch niet op de zaterdagavond na het cafébezoek, en dan was het goed dat de politie optrad.

Sommigen die vlak bij een café woonden, hadden al gezegd dat

het rustiger was sinds er twee veldwachters in het dorp waren.

Joost zuchtte diep bij al die gedachten en hij schaamde zich een beetje. Zijn ogen gleden naar de deur van de voorkamer waar moeder opgebaard lag.

Langzaam gleden zijn ogen naar zijn zuster. Greetje was een beste meid, een mooie meid ook. Die bleef geen jaren meer op de boerderij. Er was meer dan één jongkerel in het dorp die al had laten blijken dat Greetje hem niet onberoerd liet, vooral Egbert Hendriks. Greetje had die jongeman ook hoog op haar lijstje staan, meende Joost.

Greetje kon voorlopig niet gemist worden. Ze was een heel ander type dan Gerdina.

Joost zuchtte nog eens, nu hoorbaar. Zijn halfzus Gerdina.

Ze was niet bij het overlijden van haar moeder aanwezig geweest, ze liet verstek gaan, ook al had Joost nog een dringende boodschap naar de stad gestuurd dat 'het met moeder snel achteruitging'. Ze was niet gekomen.

En waarom niet, wist niemand. Er was geen ruzie geweest, er was niets voorgevallen, en daarom kwam die afwezigheid hard aan bij de rest van het gezin.

Vader zweeg erover, hij zou nooit een verwijt richten aan zijn stiefdochter, maar Greetje zag de pijn in zijn ogen.

Je zweeg te veel in je leven, vader, dacht zij nu. Had je boosheid eens laten zien, dat was veel beter geweest, ook voor Gerdina.

Joost was woedend over het uitblijven van zijn halfzus en dat liet hij, ondanks zijn verdriet, duidelijk merken. Frederik ook, maar die was kwaad omdat Joost kwaad was.

Frederik en Joost, twee broers waar niemand tussen kwam.

Joost had het gevoel dat Frederik zijn hele leven in de buurt van zijn broer zou blijven. Op de boerderij. Frederik kon niet zonder hem. Het was jammer dat hij redelijk kon leren op school, maar verder bijna mensenschuw was. Hij was ook vaker thuis geweest dan in de schoolbanken gedurende zijn jonge jaren. Vader Roelof had misschien lang geleden wel gehoopt dat zijn jongste zoon ooit

zou gaan studeren, maar dat zat er niet in. Frederik was in staat om goed werk af te leveren, maar het moest hem goed uitgelegd worden.

Joost had er geen moeite mee, hij legde het uitgebreid uit en Frederik voerde het feilloos uit. Ging er iets fout, dan was het duidelijk: Joost had het niet goed uitgelegd.

Ze glimlachten naar elkaar, broer en zus, met iets van een bitter gevoel in hun binnenste. Gerdina.

Nee, ze zouden het netjes houden en ook zij kreeg keurig aangezegd dat moeder Greta was overleden. Ze zou ook genodigd worden voor de begrafenis, maar het ging niet van harte bij Joost en Greetje nu hun halfzus het op deze manier liet afweten.

De burens kwamen dezelfde avond allemaal nog condoleren. Natuurlijk kwamen ze condoleren, de vrouwen voorop. Die zouden tot aan de begrafenis voor de huishouding zorgen. De klok was al stilgezet en een zwarte doek was eroverheen gedrapeerd. De luiken van de voorkamer waar de overledene was opgebaard, waren gesloten en zouden pas op de ochtend van de begrafenis weer worden geopend.

Eten en drinken verzorgen en schoonmaken, dat was de taak van de buurvrouwen. De mannen zouden zorgen dat het doodsbericht werd verspreid onder de naaste en minder naaste familie, de burens en bekenden. Hun eigen werk lag voor een groot gedeelte stil in deze drie dagen.

Roelof Berends was een goede buurman. Hij stond klaar als er bij hen iets voorviel. Nu stonden ze voor hem klaar. Ze kenden de noaberplicht, en die kende Roelof ook. Nee, Roelof hoefde niet in te zitten over de akkers die gecontroleerd moesten worden. Het was februari, zo veel was daar nog niet mee aan de hand. De gierkelder legen was geen probleem, dat deed buurman Fikken wel voor hem. Op de grote akker dit voorjaar? Kwam in orde.

Hij en buurman Hampsink gingen nu nog even naar de begrafenisondernemer, Hein Mulhuis, en de timmerman. De kist zou met een dag klaar zijn.

Morgenvroeg gingen ze met z'n beiden naar het gemeentehuis om aangifte te doen van het overlijden van hun buurvrouw. Joost overhandigde het trouwboekje waarin alles genoteerd stond en de brief van de dokter. Dat hadden ze nodig bij het loket.

De buurvrouwen zouden morgenavond komen om Greta klaar te maken voor de kist, en ze zouden het goed doen. Een grotere schande dan het af laten weten bij een overledene kon een mens niet op zich laden. Dat was jaren later nog bekend.

Het weer was koud tijdens de begrafenis van vrouw Berends. Het had 's nachts nog gevoren en er stond een koude oostenwind.

Het volk dat naar de begrafenis kwam, huiverde in hun te dunne jassen. De vrouwen droegen een extra warme sjaal, zwart, natuurlijk. Het was al tijdens de tocht naar de begraafplaats dat de tongen van alle genodigden onbedaarlijk in beweging waren. Dat hoorde niet, dat begreep iedereen, maar toch...

Er was iets voorgevallen in het dorp, dachten sommigen die niet uit het dorp afkomstig waren.

Zelfs de dominee merkte dat het onrustig was in de kerk. Er werd aan de lopende band gefluisterd, soms zelfs werd er half hardop gesproken. 'Dat lijkt toch helemaal nergens op,' hoorde Joost tot zijn verbazing zeggen. Hij werd ongerust. Wat leek nergens op?

Ging het om de voorbereidingen van de begrafenis? De buurvrouwen hadden zich keurig van hun droeve taak gekwetend: zijn moeder lag erbij alsof ze sliep, zo stilletjes, zo rustig, zo sereen eigenlijk. Nee, daar was geen kwaad woord over te zeggen.

De mannen hadden alles klaargezet, het werk was gedaan door hen, de koeien gemolken, de varkens en de kippen gevoerd. Alles leek perfect in orde, zoals mocht worden verwacht van de burenplicht.

Hoe konden mensen dan zo met elkaar fluisteren en strakke gezichten laten zien? Was er iets anders gebeurd?

Was het jubileum van de fanfare niet goed gegaan? Nee, dat was

bij buurman Fikken in goede handen geweest. Dat wist Joost. Hij had het programma, zoals het zou worden gepresenteerd, gezien. Het speet hem genoeg dat hij er niet bij had kunnen zijn.

De tocht van de kerk naar de begraafplaats verliep zoveel mogelijk zwijgend, maar men kon de spanning voelen die er hing. Het gemompel, zelfs de boosheid.

Joost voelde zich langzaam boos worden. Hij zou ze onder handen nemen, dacht hij wrokkig. Het was de begrafenis van zijn moeder, en er zou toch al genoeg gepraat worden nu Gerdina daar pontificaal vooraan liep met die vent van haar, terwijl ze niet eens de moeite had genomen om op tijd bij het afscheid van moeder te zijn.

Het leek alsof die man op de vroege morgen al een flinke borrel achter de kiezen had. Hij liep half wankelend naast zijn vrouw.

Joost zag de andere genodigden afkeurend kijken. Zoiets hoorde niet bij een begrafenis.

Het was een schandaal, niks meer of minder. Moest je Gerdina zien. Ze had plaats willen nemen op de wagen naast de kist, want het ging om haar moeder, zei ze nadrukkelijk, zij was de oudste.

Roelof had haar hoofdschuddend aangezien en zich afgewend, maar Joost had haar kort en bondig te verstaan gegeven dat ze blij mocht zijn dat ze niet weggestuurd was. Ze was immers ook niet bij het overlijden geweest en had zich in de dagen dat moeder boven de aarde stond, ook niet laten zien.

Dus waar hoorde ze? Juist, achter de boerenwagen.

Mokkend en kwaad kijkend liep ze achter de drie kinderen die nog thuis woonden.

Dat werd narigheid, begreep Joost. Dat was van later zorg. Nu ging het om moeder en alleen om haar en haar laatste gang op deze wereld. Die moest onberispelijk zijn.

De mannen droegen een hoed, iets wat ze zelden deden. Ze droegen altijd een pet.

De vrouwen droegen de knipmuts, en degene die geen kleder-

dracht droeg, was in het zwart gehuld, huiverend in hun mantels.

Greetje droeg een zwarte mantel, net als haar zuster, die een meter achter haar bleef lopen.

Ze keek niet één keer om naar haar zuster, net zomin als Joost. Het viel weinigen op, maar een enkeling zag dat er spanning heerste tussen de kinderen.

Ze keken elkaar aan. Het zou hun niet verbazen dat Gerdina al begerig keek naar het totale bezit van haar ouders, meenden ze. Ze waren toch al een beetje bevreesd dat Roelof de zaken niet voor elkaar had. Daar was uitgebreid over gesproken in de afgelopen dagen.

De stoet was redelijk lang, alle genodigde familie, buren en bekenden waren gekomen. Natuurlijk waren ze er.

De begraafplaats buiten het dorp was niet echt ver weg; het was goed te lopen, zelfs voor degenen die wat minder goed ter been waren.

De klokken van de kerk luidden in de verte, men kon ze horen tot aan de begraafplaats.

Dan werd het stil, zoals de gewoonte was.

De plechtigheid op de begraafplaats duurde niet lang, die duurde nooit lang. Een kort woord van de dominee, een gebed en een bedankje van een van de leden van het gezin waaruit de overledene kwam.

Gerdina stond hevig snikkend aan het graf, zag iedereen, en sommigen, zoals de buren, fronsten hun wenkbrauwen. Dat vertoonde paste niet. Greetje zag het ook. Zelfs op de begrafenis van moeder wilde haar halfzuster nog een punt maken. Daar moest ze zich niet over verbazen, zo was Gerdina altijd geweest. Je zou bijna denken dat ze op haar biologische vader leek, wie dat dan ook mocht zijn. Moeder was nooit zo geweest. Tante Dientje, moeders jongste zuster, ook niet, die stond ook al met een somber gezicht naar haar nicht te kijken.

Greetje boog het hoofd. Vandaag werd moeder begraven. Geen

idiote bedenkingen over Gerdina en haar afkomst. Moeder had ongetwijfeld redenen gehad om de man niet te benoemen die haar ooit had laten zitten. Zo ging het immers zo vaak. Vrouwen die ongetuigd zwanger raakten, bleven met de schande en het geroddel zitten. Als vader Roelof zou weten wie die onbekende vader van Gerdina was, zou hij het nu niet meer vertellen. Zo was hij immers. Moeder nam het geheim mee het graf in, en dan was het niet aan hem om het alsnog bekend te maken.

Ze keek met betraande ogen naar het graf waarin de kist langzaam wegzakte. Dag moeder, het ga je goed, zei ze in gedachten. Ik had je graag nog een tijdje bij me gehouden, maar het mocht niet zo zijn...

Ze hoorde het gemompel onder het volk toen ze weer terugliepen naar het dorp. Er werd gepraat, dat gebeurde wel vaker als de plechtigheid voorbij was, gedempt en zachtjes. Meestal woorden als: het was een beste vrouw. Of: hoe zou Roelof het verder rooien? Hij heeft gelukkig de beide kinderen nog thuis en Frederik, ach, dat loopt wel los.

Maar dit gemompel klonk anders, korter, bozer. Het was ook al tijdens en voor de kerkdienst te merken, er werd veel meer gepraat dan normaal op een begrafenis.

‘Wij nemen het niet,’ zei een halfluide stem geëmotioneerd. ‘Ze kunnen wel menen dat ze zich alles kunnen veroorloven...’

‘Dat kunnen ze ook,’ was het antwoord.

‘Dat moet ik nog zien...’

Joost keek achterom, een beetje geagiteerd. We zijn wel op de begrafenis van mijn moeder, zei zijn blik.

Ze zwegen snel en een beetje gegeneerd.

Hij vroeg het zich opnieuw af: wat was er voorgevallen? De begrafenis was tot in de puntjes geregeld. Men kon alleen maar dankbaar zijn voor de hulp van de burens. Er was niets ongehoords voorgevallen. Wat hadden die lui dan te mompelen en te zeggen? Hij zou het hun zeker met enige irritatie vragen, daar konden ze van op aan.

Wat heeft de vechtpartij bij de fanfare te maken met de geheimen van Joosts familie?

Het is begin twintigste eeuw. De fanfare viert zijn vijftienvingjarig bestaan, maar Joosts hoofd staat er niet naar nu zijn moeder net overleden is. Na de begrafenis hoort hij echter dat het jubileumfeest behoorlijk uit de hand is gelopen.

Joost heeft amper tijd om erover na te denken, want zijn halfzus Gerdina doet moeilijk over de erfenis. Ze eist geld dat haar onbekende vader ooit aan haar moeder heeft gegeven, maar Joosts vader Roelof zegt dat hij van niks weet. Stap voor stap ontvouwt zich een familiegeschiedenis vol verdriet, pijn en frustratie. Roelof kan nu niet anders dan met de waarheid voor de dag komen...

Johanne A. van Archem schrijft aangrijpende historische romans, vaak geïnspireerd door lokale geschiedenis. Het verhaal van de fanfare berust op ware feiten die in 1910 in Tubbergen hebben plaatsgevonden. Eerder schreef ze onder andere *Ondergeschoven* en *Van alle tijden*.

ISBN 978 90 2055 127 3 NUR 344

9 789020 551273 >

www.romanserie.nl

Romanserie